

Niternost u Whiteheada

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[1999](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[1999](#)

◆ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 17. 2. 1999

◆ philosophical diary – record, Czech, origin: 17. 2. 1999

Niternost u Whiteheada

Základním problémem Whiteheadovy teorie je povaha oněch „vnitřních charakteristik“, a vůbec povahy onoho „vnitřního“, tedy interiority. Když totiž mluví o „všeobecných plánech situací“ nebo o „plánu těla“, není bez důležitosti, jak tykové „plány“ chápe. Pokud by třeba ony „všeobecné plány situací“ byly jakousi obdobou „všeobecných mechanických zákonů“ (tak nějak si to představoval J. S. Mill, kterého Whitehead zmiňuje), byť *mutatis mutandis* (protože jde o „motivy“, tedy o prostřednictví subjektivity, která ovšem hraje jen podřízenou, zprostředkující roli), nebylo by možno dosáhnout žádaného řešení, nýbrž jen kompromisního a věc znejasňujícího pseudo-popisu (Whitehead mluví o „neuspokojujícím kompromisu“, viz str. 142 překladu). Rozhodující je nikoliv sama nová Whiteheadova myšlenka, že elektron se uvnitř živého těla chová jinak než mimo tělo, ale objasnění, jak je možné, že elektron je na takovou změnu prostředí schopen reagovat, že je schopen odlišnost vůbec zaznamenat. Jakmile si onen tzv. „plán těla“ objektivujeme na jakési předmětné pole (podobné poli elektromagnetickému nebo gravitačnímu v pojetí, které je mezi fyziky běžné), máme tu opět starý mechanistický kauzalismus: elektron prostě je, co je (Wh. říká: molekula je, co je) a je oním „plánem“ „strkán“ či „hnán“ trochu jinak, než kdyby byl mimo tělo. Jde tedy o to, zda ono působení „plánu situace“ („plánu těla“) má povahu kauzality či nikoli. A tak se dostává mimořádného významu tomu, že Whitehead opětovně mluví o „nitru“ resp. o „vnitřním“, o „uvnitř“ apod. To samozřejmě vyžaduje zase náležitou interpretaci, neboť samo slovo, sám termín nemůže být řešením. Důraz na nitro, niternost je bytostně spjat s důrazem na schopnost samostatné iniciativy, aktivity ze strany reagujícího, ale také s důrazem na zvláštní povahu toho, nač se v tomto případě reaguje (totiž onen „plán“ těla, event. „plán“ situace). Samo tělo musí mít dvojí stránku, předmětnou a nepředmětnou (= vnitřní), aby elektron mohl reagovat nejenom na vnějšek, ale také na nitro těla. A zároveň elektron musí mít také svou vnitřní stránku vedle vnější, takže tělo sice může „působit“ na elektron zvenčí, ale to by samo o sobě znamenalo zase jen onen mechanistický determinismus, zatímco nám tu jde o „působení“ niterné (nepředmětné) stránky těla (event. situace) na niternou (nepředmětnou) stránku elektronu. A právě toto působení niternosti (těla) na niternost (elektronu) je pro filosofa tím největším problémem, i když ani prostředkující úloha niternosti, reagující na „vnějšek“ (na „předmětnost“) ještě zdaleka není filosoficky ani doceněna, natož řešena.

(Písek, 990217-2.)